

Тімець О.В.

Особистісно орієнтований підхід до навчання майбутнього вчителя географії

В умовах реформування вищої школи спостерігається становлення ідеї зміни централізованої побудови змісту педагогічної освіти на варіативну. Згідно з концептуальними основами демократизації освіти в країні, головною метою професійної освіти стає підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю. Це вимагає формування у майбутнього вчителя географії компетентності, що дозволить йому підпорядковуватися вимогам до фахівця за міжнародними освітніми стандартами.

М. Данилов визначає методологію в галузі освіти як систему знань про основи і структуру педагогічної теорії, про принципи, підходи і способи здобування знань, що відображають педагогічну дійсність, а В. Сластенін визначає її як „ключ до дослідження явищ і процесів вищої педагогічної освіти” [5, с.6]. На думку В. Краєвського, методологія – „це не тільки учіння” як сукупність знань, але і галузь пізнавальної діяльності” [4, с.15]. Дослідниця методологічних основ географічної науки О. Гавриленко визначає методологію науки як „вчення не тільки про методи наукового пізнання, а й про методи експериментального і взагалі практичного осягнення істини, а також про види організації наукової діяльності та відповідних їй соціальних інституцій. Крім того, методологія науки включає вчення про використання знання, тобто про рух знання від науки до виробництва та інших сфер соціальної практики” [2, с.17].

На різних історичних етапах розвитку наукової педагогічної думки сприяло існування ряду базових підходів до визначення способів опису та проектування педагогічної практики. Останнім часом переважати став компетентнісний підхід, що включає в себе педагогічні концепції, напрямки і елементи інших підходів, містить більш широкі педагогічні засади.

Вивчення проблеми формування фахової компетентності майбутнього вчителя вимагає визначення методологічних основ дослідження і опису

різноманітних підходів із виділенням пріоритетів особистості як суб'єкта професійного процесу, закономірностей професійного становлення фахівця, де зміст професійної освіти визначається рівнем розвитку педагогічних технологій у співвідношенні з майбутньою професійною діяльністю.

Для розв'язання завдань дисертації необхідно було вивчити методологічні підходи до формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії, охарактеризувати набір компетенцій, які її складають, розкрити їх взаємозв'язок і взаємозалежність. Насамперед, було визначено концептуальні засади можливих шляхів розкриття питання, що поєднують різні підходи до вивчення проблеми формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії.

Особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання, що повинен стати основоположним у професійній підготовці майбутнього вчителя географії, пов'язаний із формуванням його особистісних і професійних якостей і передбачає створення активного освітньо-виховного середовища для формування фахівця. Творчість, самоактуалізація, індивідуалізація є основоположними складовими особистісно орієнтованого підходу до навчання.

На думку В. Безпалька, особистісний підхід в педагогіці повинен стати провідним в організації навчально-виховного процесу. М. Чобітько зауважує, що „в парадигмі особистісно орієнтованої педагогіки освіта розглядається як багаторівневий простір, як складні процеси, що створюють умови для саморозвитку особистості, який є стрижнем усіх складових освіти (становлення) особистісної індивідуальності. Звідси і нове розуміння освіти – це не просто набуття знань і володіння низкою професійних навичок, а саме розвиток багатогранних здібностей системного характеру і високого ступеня їх продуктивності” [6, с.157]. Особистісно орієнтована освіта направлена на розвиток і саморозвиток фахівця, його становлення з врахуванням індивідуальних особливостей, що дає можливість реалізувати себе в пізнанні, в навчальній діяльності з опорою на свої інтереси, можливості й здібності, ціннісні орієнтації і суб'єктивний досвід.

М. Кларін метою особистісно орієнтованого навчання називає орієнтацію на „актуальні освітні потреби особистості в процесі її конструктивного саморозвитку, самовизначення і самореалізації” [3, с.16]. Є. Бондаревська відстоює думку про те, що „мета особистісно орієнтованого навчання не сформувані і навіть не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині і закласти в ній механізми самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інші, необхідні для становлення самобутнього особистісного образу і діалогічної, безпечної взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією” [1, с.13].

Ідею визначення характеристики особистості як суб'єкта і засобу саморозвитку обґрунтував А. Петровський, який зауважив, що не тільки теорія, але і практика доводять основоположність особистісного підходу у формуванні фахівця. Особливо на це треба звернути увагу у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, оскільки, на думку І. Рожнятовської, особистісно орієнтоване навчання спрямоване на вирішення ключових завдань гуманізації освіти в умовах глобалізації знань (інформаційні потоки, Internet тощо), а саме підвищення престижу шкільної освіти.

Варто звернути увагу на те, що особистісно орієнтована професійна підготовка вчителів географії передбачає створення умов для формування і прояву їх особистісних якостей, становлення творчої активності, ініціативності, навичок самоосвіти, саморозвитку і адаптації в нових соціальних умовах.

Зокрема формування особистісних якостей, що належать до професійних, є питанням першочергового значення. Значний внесок у вивчення професійно значимих якостей вчителя і їх розвитку в процесі професійної підготовки зробили В. Абросімов, Б. Гершунський, В. Загвязинський, В. Крутецький, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластенін, Г. Сухобська, О. Щербаков, В. Семиченко та ін. Під професійно важливими якостями розуміють здібності суб'єкта, які включені в процес діяльності, впливають на ефективність її виконання та визначають можливості людини в професійній діяльності.

Професійними В. Амбросімов називає дослідницькі, проектувальні,

конструктивні, організаторські, комунікативні, виховні якості. В. Крутецький запропонував структуру професійно значимих якостей особистості, яка складається із чотирьох блоків: світогляд особистості; позитивне відношення до педагогічної діяльності; педагогічні здібності; професійно-педагогічні знання.

З точки зору особистісного підходу, фахові якості визначаються як відповідність рівня його компетентності нормативним вимогам та характеру майбутньої професійної діяльності, що є суттєвим фактором професійно-педагогічного самовизначення і становлення професіонала. Поняття „професіоналізм” подане І. Зязюном, Г. Сагач як рівень розвитку професійної культури і самосвідомості особистості, достатній для творчого розв’язування завдань професійної діяльності. Наявність визначеного рівня дозволяє говорити про те, що у вчителя сформовано професіоналізм, який виражається високою професійною кваліфікацією, різноманітністю і ефективністю творчих професійних навичок і вмінь, володінням сучасними методами і технологіями вирішення професійних завдань, що забезпечує високу, стабільну результативність діяльності. Для його досягнення визначають такі умови: педагогічно значущі риси особистості; психологічно-педагогічна підготовка; спеціальна предметна підготовка; методична підготовка за конкретною спеціальністю. Орієнтація викладачів ВНЗ на особистісно орієнтоване навчання вимагає створення необхідних педагогічних умов для успішної його організації. Головною умовою є визнання пріоритету особистості студента як суб’єкта педагогічного процесу, реальне знання його особистісної структури і відповідно досягнення рівня розвитку. За умов даного підходу формуються суб’єкт-суб’єктні відношення, де всі учасники освітнього процесу націлюють свою спільну діяльність на саморозвиток, на самореалізацію позитивної Я-концепції. Реалізація цього підходу може забезпечити цілісність формування особистості при збереженні її індивідуальності. Саме ця теза закладена в основу співпраці викладачів і студентів як головної умови функціонування ВНЗ.

Отже, для формування фахової компетентності майбутнього вчителя

географії основним завданням для викладача є створення умов для того, щоб сформувати у студента потребу в професійному саморозвитку, забезпечити усвідомлення ним мети майбутньої професійної діяльності; сприяти розвитку особистісних цінностей; направити інтереси на активну участь у навчально-виховному процесі та вміння його досліджувати, аналізувати, робити висновки; формувати зацікавленість, самостійність і активність, визначити мотивацію навчальної діяльності.

Отже, особистісно орієнтований підхід є однією з умов організації формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії, здатного до професійного, духовного, культурного саморозвитку, творчого співробітництва. На жаль, сьогоднішня вища школа свідчить про те, що використовується спрощена традиційно-дисциплінарна модель освіти, викладачі недостатньо підготовлені до нововведень, спостерігається збільшення педагогічного навантаження і кількості студентів на одного викладача; прослідковується підпорядкованість навчально-виховного процесу соціальним умовам, а не особистісним потребам майбутніх учителів.

Цілком очевидно, що традиційна система географічної освіти, побудована за принципами класичної науки, в сучасних умовах не може відігравати роль ефективного засобу особистісного розвитку компетентного вчителя. Адже особистісно орієнтоване навчання, де відбувається самореалізація особистості, передбачає не уніфіковану трансляцію знань, а багатоаспектну варіативну співпрацю викладача зі студентами паралельно з посиленням і чітким виділенням ролі, перш за все, студента в навчальному процесі. Реалізація особистісного підходу в навчанні майбутніх вчителів можлива за побудови навчально-виховного процесу як процесу самоствердження особистості, де вибудовуватиметься ставлення до особистості студента як повноцінного і рівноправного партнера викладачеві в будь-якій спільній діяльності.

1. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е.В.Бондаревская // Педагогика, 1997. — № 4. —

С. 11—17.

2. Гавриленко О. П. Методологія наукових досліджень : [навч. посіб.] / Гавриленко О. П. — К. : Ніка-Центр, 2008. — 172 с.

3. Кларин М. В. Личностная ориентация в непрерывном образовании / М.В.Кларин // Педагогика. — 1996. — № 2. — С.14—21.

4. Краевский В. В. Методология педагогики : [пособ. для педагог.-исследов.] / Краевский В. В. — Чебоксары : Изд-во Чуваш. ун-та, 2001. — 244 с.

5. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / Слостенин В. А. — М. : Просвещение. — 1976. — 160 с.

6. Чобітько М. Г. Формування особистісно орієнтованої професійної позиції майбутнього вчителя / М. Г. Чобітько // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. — 2003. — Вип. 2. — С. 155—164.